

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

אלימות מקוונת בקרב בני נוער

י"א באייר, תשע"ד

11 במאי 2014

כתיבה: רועי גולדשמידט

אישור: יובל וורגן, ראש צוות

מסמך זה נכתב לקראת דיון בנושא "אלימות ברשת", בוועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת ב-12 במאי 2014. המסמך מתמקד בנושא אלימות וירטואלית בקרב בני נוער, ומציג מידע בנושאים הבאים: רקע על תופעת האלימות בקרב ילדים ובני נוער ברשת האינטרנט, נתונים על שימוש ילדים ובני נוער במחשב ועל בעלות ושימוש של בני נוער בטלפונים ניידים; מחקרים בנושא אלימות מקוונת ופעילות משרדי הממשלה וגופים נוספים בנושא. מסמך זה מעדכן מסמך קודם של מרכז המחקר והמידע בנושא.¹

יצוין כי ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת נדרשה לנושא האלימות המקוונת במספר דיונים בעבר.²

1. רקע

בעשור האחרון הפכה רשת האינטרנט לאמצעי תקשורת מרכזי הצובר דומיננטיות הולכת וגוברת, אשר באה לידי ביטוי בעלייה מתמשכת בשיעור הגולשים, בגידול בזמן הגלישה ובמשאבים הפרטיים והציבוריים המופנים להעלאה ולקידום תכנים ברשת. במקביל להכרה באפשרויות הרבות הגלומות ברשת, מתבררות גם הסכנות הפוטנציאליות להן נחשף הגולש באינטרנט, ובפרט ילדים ובני נוער, וניכר הצורך הגובר בחינוך, אכיפה ופיקוח על השימוש באינטרנט, ובהדרכה של ילדים, הורים ומורים על האפשרויות והסכנות ברשת.

רשת האינטרנט היא בעיקרה תשתית וככזו – כלי, שאת התוכן שלו יוצקים בני האדם ולכן היא איננה "רעה" או "טובה". הרשת נתונה להשפעות של החברה ולבחירות שלנו מה לעשות איתה ובאמצעותה. עם זאת, כפי שנראה להלן, המעבר בין המרחב הממשי למדיום האינטרנטי משפיע על דפוסי התנהגות אלימה ויוצר לעיתים הסלמה בהתנהגויות פוגעניות.

אלימות היא תופעה חברתית עתיקת יומין. האינטרנט הוא ברוב המקרים לא זירה יחידה או בלעדית אלא זירה נוספת של הפעלת אלימות. קיימים ביטויים שונים של אלימות באינטרנט: שיח אלים – בטוקבקים, בפורומים, בציטים, ברשתות חברתיות או בכל אתר אחר; **הטרדה, פגיעה מינית ופדופיליה** – הפצת תמונות פורנוגרפיות של קטינים, שימוש במדיה חברתית ליצירת קשר עם קטינים ועוד; **פגיעה מקוונת - Cyber bullying**, דוגמת הטרדה; השפלה, השמצה ועוד, כפי שיובהר בהמשך.

לטענתו של ד"ר יובל דרור, היחס הציבורי – תקשורתי לאלימות באינטרנט משקף "פאניקה מוסרית" מאמצעי תקשורת חדשים, כזו שאפיינה בעבר גם יחס לתופעות תרבותיות אחרות כמו הרדיו, הטלוויזיה, הקומיקס ועוד. "אותם ילדים בריונים שמסתובבים ברחובות מסתובבים גם באינטרנט, אותם פדופילים, אותם גנבים. הניסיון לצייר את "האינטרנט" כמקום מסוכן ומאיים נגוע בבורות. פייסבוק הוא זירת מפגש, והדינאמיקה שנוצרת במפגש תלויה בראש ובראשונה בנפגשים".³

עם זאת, יש המציינים כי רשת האינטרנט מאפשרת העצמה של תופעות אלימות והצקה, בין השאר, כיוון שהיא מרחיבה אותן לא רק לשעות בית הספר או המפגשים החברתיים, אלא גם לשעות הגלישה ברשת; כיוון שהיא יוצרת זמינות ונגישות גבוהות; תפוצה גבוהה; צמצום מנגנוני פיקוח חברתי הקיימים בעולם

¹ מרכז המחקר והמידע, הכנסת, "אלימות וירטואלית בקרב בני נוער", רועי גולדשמידט, 23 בינואר 2011.

² בהם: "אלימות ברשת וזכות הילד לפרטיות", פרוטוקול ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת מיום 21 בנובמבר 2011; "אלימות וירטואלית באינטרנט", פרוטוקול ועדת המדע והטכנולוגיה של הכנסת, 24 בינואר 2014;

³ "הכי קל להאשים את הפייסבוק", ישראל היום, ד"ר יובל דרור, 6 בינואר 2011.

הממשי ועוד. למרות שכאמור לעיל, לנושא האלימות באינטרנט היבטים שונים, להלן נתמקד בהיבט של "פגיעה מקוונת" בקרב בני נוער.

2. נתונים על בעלות על מחשב ומנוי לאינטרנט ועל שימוש בהם

על פי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, בשנת 2012 היה ביותר מ-80% ממשקי הבית מחשב וב-71% ממשקי הבית היה מנוי לאינטרנט. באותה שנה, היו ב-95% ממשקי הבית טלפון נייד אחד לפחות ובכ-72% ממשקי הבית היו שני טלפונים ניידים או יותר.⁴

על-פי סקר שערך משרד החינוך בשנת 2008 בקרב 16,702 תלמידים מכיתות ה', ח' וי"א, ל-95% מהתלמידים היה מחשב מחובר לאינטרנט, כ-45% מתוכם גלשו ברשת 6-12 שעות בשבוע וכ-20% – גלשו יותר מ-13 שעות בשבוע.⁵

ממחקר מקיף בנושא אלימות באינטרנט שנערך עבור משרד החינוך בקרב 1094 תלמידים מ-18 בתי ספר (בתוכם יסודיים, חטיבות ותיכונים) ופורסם בינואר 2014,⁶ עלה כי 99% מהתלמידים משתתפי המחקר דיווחו כי הם משתמשים במחשב; מבין המשתמשים, 83% מן המשיבים ציינו כי הם גולשים באינטרנט לפחות פעם ביום; 15% מהם ציינו כי הם גולשים באינטרנט מספר פעמים בשבוע ורק 2% פעם בחודש או פחות. הזמן הממוצע שהתלמידים משתתפי המחקר משתמשים באינטרנט הוא 2.8 שעות ביום.⁷

הנתונים החלקיים המוצגים לעיל מעידים על העובדה כי השימוש באינטרנט, הן באמצעות מחשב והן באמצעות טלפון נייד, נפוץ מאוד, הן בקרב כלל האוכלוסייה והן בקרב ילדים ובני נוער ומכאן על כך שרובו המוחלט של הציבור הישראלי ובפרט ילדים ובני נוער שהם המוקד של מסמך זה חשופים לביטויי אלימות ברשת האינטרנט – ככל שישנם – כפי שיוצג להלן.

3. "פגיעה מקוונת" - Cyber bullying⁸

"פגיעה מקוונת" – Cyber bullying - מוגדרת כפגיעה מכוונת וחוזרת הנגרמת באמצעות כלים דיגיטאליים. כל כלי פרסום, הפצה ושיתוף ברשת האינטרנט, דוגמת דוא"ל, קבוצות דיון, אתרים, יומני רשת ומשחקי רשת, יכול לשמש לצורך פגיעה מקוונת מסוגים שונים ובהם: הטרדה, הפצת שמועות, השפלה, לעג, השמצה, התחזות, הולכת שולל, הפצת מידע אישי, הרחקה, מניעה והחרמה, הפחדה, איומים וסחיטה.⁹

⁴ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, "ממצאים מסקר הוצאות משק הבית 2012 נתוני בעלות והוצאות על מוצרי תקשורת ובידור של משקי הבית בישראל", הודעה לתקשורת, 11 בדצמבר 2013, כניסה: 7 במאי 2014.

⁵ משרד החינוך, "היום הלאומי לאינטרנט בטוח – תשס"ט: 17 בפברואר 2009", הודעה לתקשורת, 15 בפברואר 2009.

⁶ טלי היימן, דורית אולניק שמש וסיגל עדן, "אלימות ופגיעות ברשת האינטרנט: מאפיינים, דפוסים, גורמי סיכון וגורמים מגנים בקרב ילדים ובני נוער", דוח מחקר למשרד החינוך, ינואר 2014.

⁷ מחברות המחקר מציינות כי למרות מאמצים רבים המדגם של משתתפי המחקר איננו מייצג באופן סטטיסטי מדויק את המחוזות והמדד החברתי כלכלי, ואינו כולל תלמידים שאינם לומדים, מיעוטים, עולים חדשים, וחרדים. בשל האמור, ברור כי הבעלות על מחשב ואינטרנט ושיעורי השימוש בהם בקרב כלל אוכלוסיית הילדים ובני הנוער נמוכה מזו שעלתה ממצאי המחקר האמור. שם, עמ' 84.

⁸ מרכז המחקר והמידע, הכנסת, "הפצת צילומים פוגעניים ברשת האינטרנט על ידי ילדים ובני נוער", אתי וייסבלאי, 12 בינואר 2010.

⁹ עידית אבני, וד"ר אברום רותם, "פגיעה מקוונת – Cyberbullying", אוקטובר 2009, באתר מתקוונים לאתיקה, כניסה: 7 במאי, 2014.

חשוב להבחין תיאורטית בין "פגיעה מקוונת" אשר מתרחשת אך ורק במרחב הוירטואלי לבין מקרי אלימות אשר מתרחשים בעולם הממשי, עם כי לעיתים קרובות נוצר רצף בין התנהגויות אלימות בעולם הממשי ובעולם המקוון ולהפך.

לפי מאמר בנושא מאת ד"ר אברום רותם ועידית אבני, מבחינת הגורמים לפגיעה אין הבדל בין פגיעה המתרחשת במרחב הפיזי לבין פגיעה מקוונת: **ילדים ובני נוער שמשתמשים באלימות במצבים מסוימים בעולם הפיזי יעשו כן גם בעולם המקוון. עם זאת, פגיעה מקוונת גורמת לנזקים קשים הרבה יותר מפגיעה פיזית והשלכותיה רחבות ועמוקות יותר, בשל כמה סיבות:**

- העדר נוכחות ומגע פיזי בין הפוגע לנפגע מאפשר מרחב נוח לביטוי האלימות שאיננו מוגבל על ידי מנגנוני פיקוח ובקרה חברתיים;
- הרשת מאפשרת אנונימיות ומפחיתה את החשש של הפוגע מפני זיהוי והשלכותיו;
- הנפגע לעיתים כלל אינו מודע לפגיעה ואיננו יכול להימלט מנזקה;
- מגוון האפשרויות של הפצת המסרים בדרך מקוונת גדול הרבה יותר מאשר במרחב הפיזי;
- האמצעים המקוונים מאפשרים להכניס למעגל הפוגעים והנפגעים משתתפים רבים תוך זמן קצר. ריבוי הצופים ויכולתם להיות אקטיביים מעודד את הפוגע ומגדיל את עוצמת הפגיעה ואת היקפה;
- פגיעה מקוונת לעיתים איננה ניתנת להסרה והיא נשמרת ללא הגבלת זמן;
- הנגישות וקלות המימוש גורמים להתדרדרות מהירה מהתנהגות ללא כוונה לפגוע, לאלימות פוגענית;
- לפגיעה המקוונת השלכות חמורות על הנפגע. הקורבן מתקשה להגן על עצמו והוא עלול לחוות מצוקה פסיכולוגית דוגמת תסכול, דיכאון, כעס ופגיעה בהערכה עצמית ושינויי התנהגות כגון התבודדות או תוקפנות. הדחייה החברתית שנחווית בעקבות פגיעה מקוונת בגיל ההתבגרות עלולה להביא לתוצאות שליליות שישפיעו על הנפגע לאורך כל חייו.¹⁰

על פי נתונים שפורסמו בשנתון המועצה לשלום הילד - "ילדים בישראל 2013"¹¹, 12% מבני הנוער בגילאי 13 – 18 דיווחו על היפגעות במהלך השימוש בפייסבוק. מתוכם: 4% דיווחו על העלבה; 4% אלימות מילולית, קללות וכד'; 3% הפצת שמועות לא נכונות; 3% העלאת תמונות מעליבות; 1% העלאת תמונות לשם פגיעה מכוונת; 1% חרם חברתי; 1% השפלה; 1% פתחו חשבון פיקטיבי על שמו ו-1% סרב לענות או לא זוכר מה היה.¹²

¹⁰ מתוך עידית אבני, וד"ר אברום רותם, "פגיעה מקוונת – Cyberbullying", אוקטובר 2009, באתר מתקוונים לאתיקה, כניסה: 7 במאי, 2014.

¹¹ לוח 6.10 מקור: מכון גיאוקטוגרפיה, נתוני סקר פעילות ברשת הפייסבוק, 2011, בתוך שנתון ילדים בישראל, 2013, התקבל באמצעות דוא"ל מהמועצה הלאומית לשלום הילד, 28 באפריל 2014.

¹² ניתן היה להשיב יותר מתשובה אחת ולכן סך האחוזים בכלל הפגיעות גדול משיעור הנפגעים.

עוד עולה מנתוני השנתון כי רוב ההורים אינם מגבילים את הצפייה בטלוויזיה או באמצעות האינטרנט (על פי דיווחי 77% מבני הנוער הנשאלים); בעוד כ-58% מהילדים ציינו כי הם צופים בטלוויזיה ביחד עם ההורים "לעיתים קרובות" או "תמיד", רק 6% מהם גולשים באינטרנט ביחד עם ההורים.¹³

על פי **דוח עמותת עלם** כמחצית מבני הנוער שפנו אל העמותה דיווחו כי נפגעו או השתמשו בסמארטפונים וברשת האינטרנט באופן אלים. המדובר בעלייה של 25% לעומת שנת 2012. בנוסף נכתב בדוח כי "זוהתה מגמת עלייה בחומרת הדיווחים שכללו בריונות רשת, חרמות ברשתות חברתיות ובקבוצות WhatsApp וצילומים בעלי אופי מיני של בני נוער על ידי בני נוער אחרים והפצתם ברשת".¹⁴

מדוח "**ניטור רמת האלימות בבתי הספר על פי דיווחי התלמידים**"¹⁵ של הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) מפברואר 2011, המבוסס על השתתפות של כ-25,000 תלמידים מ-463 בתי ספר (נתוני תשע"א), עלו הממצאים הבאים:

- **שיעור התלמידים שדיווחו על קורבנות לאלימות תוך שימוש באמצעי תקשורת דיגיטליים** (תלמיד הפיץ תמונה שלך באינטרנט או בסלולארי במטרה לפגוע בך; קיבלת מסרים מעליבים או פוגעים באינטרנט או בסלולארי מתלמיד אחר; קיבלת איומים באינטרנט או בסלולארי מתלמיד אחר) **בכלל המגזרים** היה 9% מקרב תלמידי כיתות ד'-ו'; 7% מתלמידי ז'-ט' ו- 7% מתלמידי כיתות י'-י"א;
- **שיעור התלמידים שדיווחו על קורבנות לאלימות תוך שימוש באמצעי תקשורת דיגיטליים מקרב זונרי ערבית** היה גבוה יותר: 11% מקרב תלמידי כיתות ד'-ו'; 9% מתלמידי ז'-ט' ו- 9% מתלמידי כיתות י'-י"א;
- לשם השוואה, **שיעור התלמידים שדיווחו על אלימות מתונה בכלל המגזרים** (תלמיד איים שייפגע בך; תלמיד תפס ודחף אותך במטרה לפגוע בך; קיבלת בעיטה או אגרוף מתלמיד שרצה לפגוע בך) שאותו הסקר היה: 31% מקרב תלמידי כיתות ד'-ו'; 18% מתלמידי ז'-ט' ו- 11% מתלמידי כיתות י'-י"א;
- יש לציין כי השיעור הנמוך של נפגעים מאלימות מקוונת יחסית למחקר "אלימות ופגיעות ברשת האינטרנט: מאפיינים, דפוסים, גורמי סיכון וגורמים מגנים בקרב ילדים ובני נוער", שיוצג להלן נובע כפי הנראה מכך שהשאלות בסקר ראמ"ה התייחסו רק ל"חודש האחרון" בסמוך למועד העברת השאלונים, ואילו שאלוני המחקר שיוצג להלן לא הגבילו את מועד האירועים.
- מממצאי ראמ"ה עולה כי בין השנים תשס"ט- תשע"א לא חלה עלייה במדדי הקורבנות לאלימות תוך שימוש באמצעי תקשורת דיגיטליים (בהיבטים או שכבות גיל מסוימות אף חלה ירידה).

¹³ לוח 6.15 מקור: הרשות השנייה לטלוויזיה ורדיו, מכון מחקר "מזגם", סקר עמדות בני נוער, 2011, בתוך שנתון ילדים בישראל, 2013, התקבל באמצעות דוא"ל מהמועצה הלאומית לשלום הילד, 28 באפריל 2014.

¹⁴ עמותת עלם "דוח שנתי 2013", התקבל מהגב' תמי ברידא, עוזרת מנכ"לית, מנהלת מוסדות העמותה ורכזת פיתוח תכניות בחברה החרדית, דוא"ל, 11 במאי 2014.

¹⁵ הרשות הארצית למדידה והערכה, משרד החינוך, "**ניטור רמת האלימות בבתי הספר על פי דיווחי תלמידים**", דוח ביניים, פברואר 2011. כניסה: 11 במאי 2014.

בינואר 2014 פורסם מחקר מקיף שנעשה עבור משרד החינוך בנושא "אלימות ופגיעות ברשת האינטרנט: מאפיינים, דפוסים, גורמי סיכון וגורמים מגנים בקרב ילדים ובני נוער"¹⁶ להלן יוצגו נקודות עיקריות העולות מן המחקר וממצאים ממנו.

מן המחקר שבוצע באמצעות שאלונים שהועברו ל-1,094 תלמידים עלו הממצאים הבאים:

- 27% ממשתתפי המחקר דיווחו כי היו קורבנות לאלימות ברשת (4% ציינו שהיו קורבנות בתחום בית הספר; 10% מחוץ לו ו-3% גם בבית הספר וגם מחוץ לו);
- מבחינת תדירות הפגיעה, 79% מאלה שדיווחו כי נפגעו מאלימות ברשת דיווחו שזה קרה לעיתים רחוקות; 15% "לפעמים" ו-6% ציינו "פעמים רבות".
- מבחינת סוג הפגיעה, 45% נפגעו מאלימות מילולית (איומים/הערות גסות או פוגעות שנשלחו אליהם באינטרנט); 32% ממסרים מעליבים דרך ICQ/מסנג'ר/פייסבוק; 11% ממסרים מעליבים בהודעות SMS; 8% ממסרים מעליבים שנשלחו בדוא"ל; 7% מתמונות/סרטי וידאו שנשלחו באמצעות טלפון נייד; 14% מפגיעה אחרת.¹⁷
- 49% דיווחו שהיו קורבנות לאלימות פנים אל פנים (17% בבית הספר; 8% מחוץ לו; 12% גם בבית הספר וגם מחוץ לו; 13% לא ציינו מקום);
- מקרב הנפגעים מאלימות ברשת: 45% נפגעו בעיקר על ידי בנים; 34% בעיקר על ידי בנות ו-21% על ידי בני שני המינים.
- 17% ממשתתפי המחקר דיווחו כי לקחו חלק בהטרדה באינטרנט ו-36% דיווחו כי לקחו חלק בהטרדה פנים אל פנים.
- 46% ממשתתפי המחקר דיווחו כי היו עדים לבריונות ואלימות באינטרנט כלפי מישהו אחר.
- לא נמצא הבדל במידת הקורבנות או בלקיחת חלק בהטרדה באינטרנט בהתאם לשייכות למצב כלכלי-חברתי.
- ככל שהתלמידים דיווחו על תמיכה חברתית, מסוגלות עצמית ורווחה אישית נמוכות יותר הם נפגעו יותר מאלימות ברשת ולהפך.
- ומאידך, ככל שהתלמידים דיווחו על פחות תמיכה חברתית, רמה נמוכה יותר של מסוגלות עצמית, רווחה אישית נמוכה ויותר תחושת בדידות, כך הם נטו יותר להשתתף באלימות באינטרנט.
- נמצא קשר בין הקורבנות לאלימות ברשת לקורבנות לאלימות פנים אל פנים.

מן הנתונים עולים, בין השאר הממצאים הבאים: שכיחות האלימות המקוונת בקרב תלמידים נמוכה משכיחותה של אלימות פנים אל פנים בכמעט 50%. שיעור ניכר יותר מתוך כלל מקרי האלימות פנים אל פנים מבוצעת בבית הספר, בהשוואה לאלימות מקוונת המתרחשת יותר מחוץ לבית הספר. המרחב

¹⁶ טלי היימן, דורית אולניק שמש וסיגל עדן, "אלימות ופגיעות ברשת האינטרנט: מאפיינים, דפוסים, גורמי סיכון וגורמים מגנים בקרב ילדים ובני נוער", דוח מחקר למשרד החינוך, ינואר 2014.

¹⁷ סך הכל שיעורי סוג הפגיעה עולה על מאה אחוז בשל העובדה כי חלק מהנפגעים דיווחו על יותר מפגיעה אחת. 20% נפגעו מסוג אחד של אלימות; 4% משני סוגים ו-3% משלושה סוגי אלימות או יותר. שם, עמ' 42.

הוירטואלי והפיזי אינם נפרדים: קיימת זיקה בין התנהגויות ברשת ובמרחב הפיזי: בהכללה, בני נוער שמועדים יותר לפגיעה נפגעים הן במרחב הפיזי והן בוירטואלי, ובני נוער פוגעים, עשויים לפגוע יותר בשתי ה"זירות" וקיים קשר בין משתנים רגשיים-חברתיים לבין קורבנות.

המחקר כלל גם שאלונים שהועברו ל-585 אנשי חינוך ולהלן ממצאיו העיקריים ביחס אליהם:

- לכ-98.3% מן המורים יש מחשב בבית ול-97.9% יש חיבור ביתי לאינטרנט;
- רוב המורים עושים שימוש יומיומי בדוא"ל ובמסרונים אך משתמשים מעט (פעם בכמה שבועות, או פחות) בצ'אט או במסנג'ר/ICQ.
- המורים מביעים רמה גבוהה למדי של דאגה מאלימות באינטרנט ואמונה רבה במחויבות בית הספר לטפל בנושא (4.11 ו-4.18 בהתאמה, בממוצע בסולם של 1-5);
- המורים מביעים רמה בינונית של ביטחון ביכולתם לטפל בתופעה ורמה בינונית של נכונות ללמוד את הנושא (3.39 ו-3.05 בהתאמה).
- נמצאה שונות מגדרית בתפיסות ביחס לנושא: מורות בהשוואה למורים, דירגו גבוה יותר את מידת הדאגה מאלימות ברשת; מאמינות יותר במחויבות של בית הספר לטפל בנושא ומעוניינות יותר ללמוד את הנושא. לא נמצאה שונות בין המורים למורות בתפיסתם את יכולתם להתמודד עם אלימות ברשת.
- לא נמצא קשר ברור בין וותק המורה לתפיסות שלו ביחס לנושאי המחקר; לא נמצא קשר בין רמת ההשכלה לתפיסות, למעט לנכונות נמוכה יותר ללמוד את הנושא בקרב המשכילים יותר (בעלי מ.א. ודי"ר דירגו נמוך יותר את נכונותם ללמוד את הנושא מאשר בעלי תעודת הוראה או ב.א.).

מחברות המחקר מציעות בסופו מספר המלצות. לשיטתן כפועל יוצא מממצאי המחקר הן ממליצות לבצע תוכניות שמטרתן העלאת המודעות של תלמידים, הורים ואנשי הצוות החינוכי לגורמי הסיכון שבאינטרנט וכן לפתח תוכניות מניעה והתערבות לנושא בריונות ברשת. הן גורסות כי יש לבצע תוכניות כאמור בכל שכבות הגיל ובמיוחד בקרב תלמידי בתי הספר היסודי (בפרט מכיתה ד' ואילך).

התוכניות צריכות לכלול התייחסות לקורבנות, לתוקפים ולעדים ברשת וכן להתייחס לאלימות מקוונת ולאלימות פנים אל פנים, בשל הזיקות בין דפוסי אלימות אלה. המחברות גורסות כי לאור ממצאי המחקר יש מקום לפתח תוכניות הממוקדות בהיבטים הרגשיים והחברתיים של התלמידים (מסוגלות עצמית, רווחה אישית ובדידות) כדי לשפר את הכישורים החברתיים של התלמידים ובכך להגן עליהם מפגיעה מאלימות ברשת.

4. הטיפול בנושא האלימות המקוונת

4.1. ההסדר החוקי- אלימות, הטרדה ופגיעה מקוונת¹⁸

ככלל, החוק בישראל איננו עוסק באופן ספציפי בעבירות באמצעות מחשב ואינטרנט, אך כל עבירה הקבועה בחוק נחשבת לעבירה גם כאשר היא מתבצעת באמצעות מחשב ואינטרנט. להלן יוצגו סעיפי החוק הנוגעים לסיכונים לילדים ולבני נוער בשימוש באינטרנט, אשר חלקם רלבנטיים גם למקרים של אלימות מקוונת – cyber bullying כאמור לעיל.

מעניין לציין בהקשר זה כי מן המחקר בנושא "אלימות ופגיעות ברשת האינטרנט" שתואר לעיל עלה כי התגובות השכיחות ביותר של ילדים ובני נוער לאלימות מקוונת היו: התעלמות; לבקש להפסיק; לספר לחבר; לתקוף בחזרה; לספר להורים ולצאת מרשת האינטרנט. תלמידים מעטים בלבד ציינו כי סיפרו למורים; "צחקו על זה" או דיווחו למשטרה. גם ביחס לאלימות פנים אל פנים, רק מעטים ציינו כי דיווחו למשטרה.¹⁹

▪ **החוק למניעת הטרדה מינית, התשנ"ח-1998**, אוסר גם הטרדה באמצעות מחשב וחומר מחשב.²⁰ בינואר 2014 התקבל בכנסת תיקון מס' 10 לחוק לפיו "פרסום תצלום, סרט או הקלטה של אדם, המתמקד במיניותו, בנסיבות שבהן הפרסום עלול להשפיל את האדם או לבזותו, ולא ניתנה הסכמתו לפרסום" היא הטרדה מינית ודין הפוגע כדין הפוגע במזיד בפרטיות זולתו – מאסר של חמש שנים.²¹

▪ **חוק הגנת הפרטיות, התשמ"א-1981** קובע כי "לא יפגע אדם בפרטיות של זולתו ללא הסכמתו". סעיפים 2 (3), (4) ו-10 לחוק מגדירים פגיעה בפרטיות, בין השאר, כ"צילום אדם כשהוא ברשות היחיד, "פרסום תצלום של אדם ברבים בנסיבות שבהן עלול הפרסום להשפילו או לבזותו" ו-"פרסומו או מסירתו של דבר שהושג בדרך פגיעה בפרטיות". סעיף 5 לחוק קובע כי "הפוגע במזיד בפרטיות זולתו" באחת מן הדרכים שצוינו לעיל דינו מאסר של חמש שנים. כן נקבע כי פגיעה בפרטיות היא עוולה אזרחית. בית המשפט רשאי לחייב אדם שהורשע בעבירה לפי חוק זה בפיצוי של עד 50,000 ₪ ללא הוכחת נזק ועד 100,000 ₪ במקרה שהוכח כי לשון הרע פורסמה בכוונה לפגוע. היכולת להעמיד לדין אדם בשל פגיעה בפרטיות תלויה בכמה שאלות ובהן: האם פרסום התצלום בוצע ללא הסכמתו של המצולם? כיצד מוגדרת רשות היחיד והאם התצלום נעשה ברשות היחיד? האם הפרסום נעשה במזיד מתוך כוונה להשפיל ולבזות ועוד.

▪ **סעיף 24 לחוק הנוער (טיפול והשגחה), התש"ך-1960** אוסר לפרסם שמו של קטין או כל דבר אחר העשוי להביא לידי זיהוי כאשר נעברה בקטין עבירת מין, עבירת אלימות או עבירה של התעללות. כן נאסר לפרסם תמונת עירום של קטין שמלאו לו חמש שנים והפרסום עלול להביא לזיהויו. דינו של העובר על האיסור הקבוע בחוק שנת מאסר. במקרה זה נשאלת השאלה האם נעברה בקטין עבירה פלילית והאם ובאיזה אופן הפרסום עלול לזהותו.

¹⁸ למעט במקרים שמצוין אחרת, המידע בפרק זה מבוסס על: מרכז המחקר והמידע, הכנסת, "[הפצת תצלומים פוגעניים באינטרנט על ידי ילדים ובני נוער](#)", אתי וייסבלאי, 12 בינואר 2010.

¹⁹ טלי היימן, דורית אולניק שמש וסיגל עדן, "אלימות ופגיעות ברשת האינטרנט: מאפיינים, דפוסים, גורמי סיכון וגורמים מגנים בקרב ילדים ובני נוער", דוח מחקר למשרד החינוך, ינואר 2014, עמ' 55-56.

²⁰ בכל הנוגע להטרדה מינית של קטינים נקבע כי הצעות בעלות אופי מיני או התייחסויות חוזרות המתמקדות במיניות של אדם יהיו הטרדה מינית גם אם הקטין לא הראה כי אינו מעוניין בכך כאשר הקטין צעיר מגיל 15 או תוך ניצול יחסי מרות, חינוך, תלות או טיפול.

²¹ ראו: ספר החוקים, רשומות, **2428**, 8 בינואר 2014, כניסה: 7 במאי 2014.

- **סעיף 214 לחוק העונשין, התשל"ז-1977** קובע עונש של שלוש שנות מאסר על פרסום תועבה. על פרסום תועבה ובו דמותו של קטין נקבע עונש של חמש שנות מאסר. שימוש בגופו של קטין לעשיית פרסום תועבה דינו מאסר שבע שנים. כן נאסר על החזקת פרסום תועבה ובו דמותו של קטין. בהגדרת המושג פרסום נכללת גם הפצה באמצעות מחשב בדרך הזמינה לציבור. ההחלטה מהו "פרסום תועבה" נתונה בידיו של בית המשפט שכלל נוטה לעשות שימוש מועט במונח זה.²²
- **חוק איסור לשון הרע, התשכ"ה-1965** מגדיר לשון הרע, בין השאר, כדבר שפרסומו עלול להשפיל אדם בעיני הבריות או לעשותו מטרה לשנאה, לבוז או ללעג מצדן. פרסום, לענין לשון הרע, הוא כל פרסום, בין בעל-פה ובין בכתב ובדפוס, שהיה מיועד לאדם זולת הנפגע והגיע לידי אותו אדם או לאדם אחר זולת הנפגע. סעיף שש לחוק קובע כי המפרסם לשון הרע בכוונה לפגוע בשני בני אדם או יותר זולת הנפגע דינו מאסר שנה אחת. כן נקבע כי פרסום לשון הרע הוא עוולה אזרחית. בית המשפט רשאי לחייב אדם שהורשע בעבירה לפי חוק זה פיצוי של עד 50,000 ₪ ללא הוכחת נזק ועד 100,000 ₪ במקרה שהוכח כי לשון הרע פורסמה בכוונה לפגוע.
- **חוק התקשורת (בזק ושידורים) התשמ"ב-1982** מחייב את ספקיות האינטרנט ליידע את מנויהם על אתרים ותכנים פוגעניים וכן על זכותו של בעל המנוי לאינטרנט לקבל שירות סינון תכנים ללא תשלום.²³

4.2. המשרד לביטחון פנים

המשרד לביטחון פנים פועל בהיבטי האכיפה באמצעות משטרת ישראל ובתחומי המניעה וההסברה גם באמצעות תוכנית "עיר ללא אלימות" ובאמצעות "אגף מצילה", כפי שיפורט להלן.

משטרת ישראל²⁴

משטרת ישראל מטפלת בפשיעה המבוצעת במרחב הקיברנטי, על סוגיה השונים, בהתאם לעבירות פליליות שונות הקבועות בחוק. עיקר הטיפול בעבירות אלה נעשה באמצעות מערך הסייבר (ביחידה הארצית ובמחלקי הסייבר במחוזות). מערך הסייבר מטפל בעבירות אלימות והסתה במרחב הקיברנטי בהן: עבירות הסתה לאלימות/גזענות על רקע אידיאולוגי; איומים באמצעות הרשת.

מערך הסייבר מונה 96 חוקרים ואנשי מודיעין מתוכם 45 ביחידה הארצית והשאר במחוזות השונים. תפקידם אכיפה במרחב במקוון וכן סיוע ליחידות אחרות במטרה במיצוי מידע מחומר מחשב. אין כוח אדם המוגדר באופן בלעדי לטיפול בעבירות אלימות מקוונת, אלא בהתאם לכלל יעדי המשטרה ומשימותיה.

²² להרחבה ראו: מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "הגנה על קטינים מפני תכנים מזיקים באינטרנט", כתיבה: אתי וייסבלאי, 3 באוקטובר 2006.

²³ סעיף 4ט (ד) לחוק התקשורת (בזק ושידורים) קובע כך: "ספק גישה לאינטרנט יציע למנויו בדרך שקבע השר בתקנות או ברישיון, ויספק למנוי שביקש זאת, שירות יעיל לסינון של אתרים פוגעניים ותכנים פוגעניים באינטרנט, בשים לב למקובל בתחום; בעד שירות סינון הניתן לפי סעיף קטן זה לא יגבה ספק גישה לאינטרנט מהמנוי תשלום נוסף על התשלום שהוא גובה ממנו בעד שירות הגישה לאינטרנט."

²⁴ עו"ד שלומית לנדס, סני"צ, ראש האגף לחקירות ולמודיעין, משטרת ישראל, דוא"ל, 11 במאי 2014.

על פי תשובת המשטרה "תופעת האלימות באינטרנט רחבה יותר וכוללת תופעת שאינן "פליליות" כגון הצקות וחרמות על ילדים. בתופעות אלה המשטרה אינה מטפלת ישירות אלא משתפת פעולה עם גורמים נוספים בעיקר ממערכת החינוך על מנת להדריך את בני הנוער כיצד להתייחס לתופעה ולערב את המשטרה רק כאשר המעשים גולשים לתחום הפלילי. תופעות אלה של בריונות רשת – בשל טבען, מטופלות בעיקר על בסיס פניות המתקבלות מהציבור במחלקי הסייבר במחוזות (או בחוליית הסייבר במטה הארצי, המפנה את הטיפול למחוזות). רבות מהתלונות הנדונות מתייחסות ל"אתרי שנאה" הנפתחים על ידי קטינים כנגד חבריהם והן מטופלות בשני מישורים מקבילים: **על ידי הסרתם של התכנים**, ובנסיבות המצדיקות זאת, גם באמצעות **פתיחה בחקירה פלילית**. יש לציין כי משטרת ישראל יכולה לפעול רק כאשר האירוע מניח תשתית לחשד כי מדובר בעבירה פלילית.

על פי תשובת משטרת ישראל, בין הקשיים בטיפול בעבירות מחשב, בהן אלימות מקוונת, ניתן למנות:

- **פערים בין סמכות שיפוט לסמכות אכיפה**: קשיים בהשגת ראיות מגופים הפועלים מחוץ לישראל או שמחזיקים בשרתים ותשתיות מחשוב מחוץ לה;
- **העדר דיווח**: חוסר יכולת לפעול במקרים בהם אין דיווח;
- **היקף המרחב הקיברנטי**: בשל היקפו העצום של המידע ברשת, אין יכולת להיחשף לכלל המידע המצוי בה ובנוסף חלק מן המידע דורש הרשאות גישה ולא בהכרח נגיש לגורמי אכיפה;
- **בעיות בקבלת נתוני IP מספקיות האינטרנט**: בתקופה האחרונה ישנם מקרים בהם חברות התקשורת אינן מכבדות צווים שיפוטיים בתחום נתוני תקשורת, דבר המקשה על ביצוע אכיפה בתחום.

טבלה 1. נתוני תיקי נוער בגין עבירות על חוק הגנת הפרטיות (סעיפים עיקריים), 2007-2014

תיאור העבירה	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	*2014
פגיעה בפרטיות	11	10	13	16	4	4	8	1
פגיעה בפרטיות- בילוש או הטרדה אחרת	25	25	24	21	17	37	36	7
פגיעה בפרטיות – פרסום צילום משפיל	11	22	13	16	7	24	64	29
פגיעה בפרטיות- צילום ברשות היחיד	2	3	3	5		3	3	
סה"כ**	47	56	52	54	28	67	107	37

*נתוני 2014: מה-1 בינואר ועד ה-5 באפריל. ** סה"כ גבוה במקצת מכלל הנתונים המוצגים בשל סעיפים נוספים שאינם מוצגים בטבלה

הכנסת

מרכז המחקר והמידע

כפי שניתן לראות חל גידול משמעותי בין השנים 2012-2013, הן בכלל מספר תיקי הנוער בגין הפרת חוק הגנת הפרטיות, והן בסעיף ספציפי של "פרסום צילום משפיל". עם זאת, אין בידי המשטרה נתונים האם העבירות הללו נעשו באמצעות האינטרנט.

משטרת ישראל, בעיקר באמצעות מחלקת הנוער מבצעת גם פעילות מניעה והסברה על גלישה בטוחה באינטרנט והסבר על היבטי החוק בנושא. במהלך היום הלאומי לאינטרנט בטוח ניתנו על ידי מערך הנוער ומערך השיטור הקהילתי כ-340 הרצאות ובנוסף שוטרים ממערך הנוער והשיטור הקהילתי נטלו חלק ב-66 פאנלים בנושא שהתקיימו ברחבי הארץ.

פעילות במסגרת "עיר ללא אלימות"²⁵

כחלק מפעילות תוכנית עיר ללא אלימות נערכות גם פעולות למיגור האלימות המקוונת, בהן: הכשרת אנשי מקצוע לנושא כולל מתן כלים להתערבות ראשונית; קיום ימי עיון להורים ומתנדבים בקהילה; פרסומים ושלטי חוצות ועוד. המשרד לביטחון פנים באמצעות תוכנית עיר ללא אלימות פועל כיום גם מול משרד החינוך להסדרת חלוקת תחומי האחריות בטיפול בנושאי אלימות, כולל אלימות ברשת.

כחלק מפעילות מרוכזת שנעשתה במסגרת יום האינטרנט הבטוח נערכו פעילויות שונות, בהן הדרכות, סדנאות, הקרנות סרטים ועוד. פעילויות כאמור נערכו ב-25 יישובים ומועצות אזוריות, בהן 6 יישובים במגזר הערבי. הפעילויות נעשו בשיתוף עם גורמים רבים נוספים, בהם: איגוד האינטרנט הישראלי, משרד החינוך, גורמי רשות מקומית, חברת מיקרוסופט ועוד.

פעילות במסגרת "אגף מצילה"²⁶

אגף מצילה עוסק בין השאר במניעת פשיעה המתבצעת באמצעות רשת האינטרנט ובתוך כך מניעת פגיעה של גולשים ואחרים לצורך העניין פועל האגף הן בהיבטי הסברה וחינוך במטרה להגביר את המודעות, והן בהיבטי אכיפה. בין הפעילויות ניתן למנות: מתן הרצאות ברחבי הארץ, הפצת חומרי הסברה בנושא פרסומים ממוקדים באתר מצילה ובפייסבוק של המשרד לביטחון פנים, הפקה והפצה של סרטים בנושא. אגף מצילה וצוות האינטרנט של המשרד לביטחון פנים יחד עם המינהל למדע ולטכנולוגיה במשרד החינוך הפיצו "אמנה לגלישה בטוחה ברשת".

4.3 משרד החינוך²⁷

משרד החינוך עוסק בנושא האלימות המקוונת כחלק מנושא הגלישה הבטוחה ברשת ומטפל בנושא באמצעים שונים ובהתאמה לקהלי היעד השונים מולם פועל המשרד. כמו כן, נושאים אלה מוגדרים גם בנהלי המשרד כפי שאלה מפורטים בחוזרי מנכ"ל שונים.

²⁵ גוני פרנקל, עוזר מנכ"ל, המשרד לביטחון פנים, דוא"ל, 11 במאי 2014.

²⁶ ש.ס.

²⁷ הגב' שוש צימרמן, מנהלת אגף תוכניות סיוע ומניעה, השירות הפסיכולוגי ייעוצי; רוני דיין מנהל אגף טכנולוגיות מידע, מינהל מדע וטכנולוגיה, משרד החינוך, דוא"ל 11 במאי 2014.

חוזר מנכ"ל משרד החינוך בנושא "קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות חינוך" משנת תש"ע קובע הנחיות להתמודדות עם אירועי אלימות כולל אלימות ברשת.

על פי החוזר, "חרם, הפצת שמועות באינטרנט ו/או במכשירים ניידים" נכללים בין הדוגמאות למקרים בהם אין חובת דיווח על פי חוק או על פי נוהל (לפקיד הסעד או למשטרה) אך קיימת חובה לעצור את האירוע, לקיים שיחת ברור, לתעד את האירוע והטיפול בו וליידע את מחנך הכיתה. בנוסף, לשיקול דעת הצוות החינוכי, נקיטת צעדים נוספים בהם: יידוע ההורים, שיחות עם התלמידים המעורבים; אזהרה, הטלת עבודה ועוד.

באשר למקרים של "פגיעה חמורה באמצעות האינטרנט (התחזות, הפצת תכנים פרטיים מביכים, איומים וכו'); שימוש בטלפון נייד לצילום בזמן שיעור, צילום ללא ידיעתו של המצולם, וכן שימוש לרעה בתצלומים של תלמידים או מורים שנעשו בשטח בית הספר (איום בהפצה, חשיפה, עיוות ולעג, הפצה בטלפון נייד או באינטרנט)", על פי החוזר בית הספר מחויב לפעול להפסקת הפגיעה, וקיימת במקרים כאמור חובת דיווח לפקיד הסעד ו/או למשטרה, לפיקוח ולרשות המקומית ויש ליידע את הורי התלמידים המעורבים גם בכתב. בנוסף, אירוע כזה יוגדר כ"מצב אירוע חמור" ותכנס ועדה בית ספרית לקביעת דרכי הטיפול באירוע; תבנה תוכנית אישית לתלמיד הפוגע שתכלול מפגשים עם הוריו ועוד.

על פי תשובת משרד החינוך, בימים אלו מסתיים עדכון של חוזר זה שיתייחס בהרחבה בפרק נפרד לדרכי הטיפול והתמודדות עם אירועי פגיעה ברשת.

חוזר נוסף בשם "אתיקה ומוגנות ברשת" משנת תשע"ב עוסק בנוהלי התקשורת הראויים בקרב מורים, תלמידים והורים באינטרנט. החוזר גם מציג את תכנית ההתערבות "חיים ברשת" כחלק מתכנית "כישורי חיים" שמטרתה חינוך להתנהגות נכונה ושקולה תוך מוגנות ברשת בכלל מוסדות החינוך. החוזר מנחה את כלל מוסדות החינוך להקים צוות "חיים ברשת" שיורכב מרכז תקשוב, רכז חברתי, יועצת חינוכית ומורה מוביל. צוות חיים ברשת שתפקידו לחנך בנושא ולטפל באירועים חריגים ברשת. הצוות גם אמון על בניית תוכנית "חיים ברשת" שבמסגרתה יתקיימו 4 פעילויות בשנה: בתחילת השנה; בשבוע הלאומי לגלישה בטוחה; בסוף השנה ובמועד נוסף במהלך השנה.

משרד החינוך פרסם בקרב צוותי ההוראה מסמך "הנחיות לצוותי חינוך לטיפול באירוע פגיעה מקוונת", הכולל הנחיות מפורטות לפעולות שיש לנקוט במקרים של "אירועים חריגים מקוונים" – הן כאלה המתרחשים באתרים בית ספריים או ברשתות חינוכיות והן כאלה המתרחשים באתרי אינטרנט שאינם חלק מן המערכת הבית-ספרית הישירה (בתוכם, רשתות חברתיות; ציטים, ושירותי תקשורת אחרים).

הכשרות לצוותים חינוכיים

- כל מדריכי שפ"י (שירות פסיכולוגי-ייעוצי) 300 במספר, עברו במהלך שלוש השנים האחרונות הכשרה מעמיקה הכוללת חשיפה לידע תיאורטי, גיבוש תפיסת עבודה הכרות עם חוזרי מנכ"ל ועם סדנאות מותאמות לתלמידים למורים ולהורים. המדריכים מכשירים את יועצי בתי הספר

ואת צוותי החינוך המשתתפים בתוכנית המערכתית לקידום אקלים בטוח (1000 מוסדות חינוך מדי שנה).

- עם כניסתם לעבודה כל היועצים החינוכיים בשלוש השנים האחרונות (300 בשנה) מקבלים הכשרה לעבודה בתחום כישורי חיים, כולל כישורי חיים להתנהלות מיטבית ברשת ולמניעת התנהגויות סיכון.
- במסגרת תכנית התקשוב שהחלה בשנת 2011 כ- 40,000 מורים עברו הכשרה בנושא "גלישה בטוחה ברשת". בנוסף, 2728 רכזי התקשוב ומנהלים השתתפו בהכשרות. בהתאם לדיווח שהתקבל מהמחוזות, בשבוע הגלישה הבטוחה השתתפו בפעילויות 34,668 עובדי הוראה.

הכשרות וסדנאות להורים

- "הורים מקוונים לרשת בטוחה" במסגרת זו ניתנות הרצאות מקוונות להורים בנושא גלישה בטוחה ברשת באמצעות מפגשים אינטראקטיביים סינכרוניים בשעות הערב בהם יכולים ההורים לצפות מביתם. מטרת הפעילות לקדם דיאלוג מעצים בין הורים לילדים סביב העולם הווירטואלי בו כולנו חיים ובכך לבסס את ההורה כדמות משמעותית עבור ילדו. עד כה התקיימו 5 שידורים מקוונים להורים בהן השתתפו כ- 5520 הורים וכ- 4200 צפו בהקלטות שהועלו בערוץ יוטיוב. עד חודש יולי מתוכננות להתקיים 3 הרצאות מקוונות, כהכנת ההורים לתקופת הקיץ: הורות בעידן דיגיטאלי, סמים ואלכוהול וההורה כמודל ברשת החברתית.
- בנייה והפצה של סדנת כישורי חיים "הרשות והרשת נתונה" להורים ותלמידים. מטרת הסדנה לעורר שיח משותף בין הורים לילדים בנושא "חיים ברשת"- גלישה ברשת האינטרנט במאה ה-21.
- פיתוח והפצה של הנחיות להורים, חומרי מידע בנוגע לתפקידם כמבוגרים משמעותיים (גם) במרחב הווירטואלי לאורך השנה (בדגש על היציאה לחופשת הקיץ). חומרי ההסברה פותחו עם נציגי ממשלה וארגונים שונים (המשרד לביטחון פנים, איגוד האינטרנט הישראלי).
- במסגרת שבוע הגלישה הבטוחה דווח כי יותר מ- 750 בתי ספר קיימו פעילות להורים.

תלמידים

- על פי תשובת משרד החינוך, העבודה עם תלמידי בתי הספר מתבצעת **לאורך כל שנת הלימודים** כחלק משגרת עבודה, בדגש על שני מועדים: יום האינטרנט הלאומי והיציאה לחופשת הקיץ.
- **בנייה והפצה של סדנאות כישורי חיים**, שמטרתן לעמוד על ההבחנה ועל הרציפות בין החיים ברשת לבין החיים במרחב פנים אל פנים, כמו גם לתאר את היתרונות הקיימים במרחב האינטרנט לצד הסיכונים שבו.
 - בכל שנה מתקיים במערכת החינוך "יום האינטרנט הלאומי", המהווה יום שיא המוקדש לקידום שימוש בטוח, נבון ואחראי באינטרנט בקרב ילדים ובני נוער בישראל. במסגרת היום מתקיימות מגוון פעילויות במסגרות החינוכיות השונות, כמו גם פאנלים ברחבי הארץ אליהם

מגיעים מומחים שונים (נציג משטרת ישראל, נציג הסגוריה הציבורית לנוער, יועצת חינוכית, נציג המגזר העסקי ונציג מטעם התלמידים). מומחי הפאנל דנים בסוגיות שונות העולות מתוך הנושא השנתי הנבחר ליום הלאומי. בשנת תשע"ד התמקד היום הלאומי בנושא: "ביחד טווים ברשת מעשים טובים".

קיום שבוע מערכת החינוך נגד אלימות מינית תשע"ד בנושא חשיפת ילדים ובני נוער לתכנים מיניים, חושפניים ובלתי ראויים. במסגרת השבוע התקיים שיח עם תלמידים בכיתות בהתאמה לאוכלוסיית היעד (חינוך ממלכתי, ממלכתי-דתי, חינוך מיוחד והחברה הערבית) בשיתוף מרכז סיוע תל אביב ומרכז הסיוע הדתי. הדגש בשנה זו ניתן על נושא הפורנוגרפיה, חשיפה לתכנים ולצילומים לא מותאמים, צילום עצמי, שליחת תמונות חשופות ובעירום.

טבלה 2. נתונים מסכמים על בתי ספר המשלבים את נושא הגלישה הבטוחה²⁸

מחוז	מספר בתי ספר שהוכשרו בהם צוותי מורים	מספר בתי ספר עם צוות "חיים ברשת"	מספר תלמידים שנחשפו לתכנית "חיים ברשת"
צפון	1,066	486	168,512
דרום	786	306	141,144
ירושלים	320	107	39,553
התיישבותי	96	91	39,646
חיפה	78	309	121,669
תל אביב	182	132	53,960
מרכז	146	346	149,131
מנח"י	54	99	27,175
סה"כ	2,728	1,876	740,790

באשר לשאלת מרכז המחקר והמידע של הכנסת על קשיים בהתמודדות עם תופעת האלימות המקוונת ציינו נציגי המשרד כי "מאחר ואנשי החינוך אינם שותפים פעילים ביחד עם התלמידים וההורים במרחבי הרשתות החברתיות עולה קושי לדעת ולטפל במקרים המתרחשים, במידה ותלמידים/הורים אינם מדווחים ומביאים את המקרה לידיעת הצוות החינוכי". בהקשר זה יש לציין כי על פי חוזר מנכ"ל

²⁸ הנתונים נתקבלו ממשרד החינוך, דוא"ל 11 במאי 2014. על פי תשובת המשרד הנתונים הם כלל בתי הספר (יסודי, חטיבה ותיכון) בחינוך הממלכתי והממלכתי דתי (ללא החינוך החרדי). הנתונים הם נתונים רב שנתיים ומעודכנים נכון לפברואר 2014.

בנושא "אתיקה ומוגנות ברשת" השימוש ברשתות חברתיות לאינטראקציות בין-אישיות בין מורים לתלמידים אסור.

באשר לשאלת מרכז המחקר והמידע של הכנסת על יישום המלצות המחקר שבוצע לבקשת משרד החינוך על ידי היימן, אולניק-שמש ועדן, השיבו נציגי המשרד כי ביחס להמלצה על העלאת המודעות של תלמידים, הורים וצוותי חינוך ופיתוח תוכניות מניעה ייחודיות לנושא – קיימת פעילות ענפה של המשרד בהיבטים אלה.

באשר לפיתוח והטמעת תוכניות התערבות למורים ומתן ידע וכלים להתמודדות, "משרד החינוך ער לכך שיש להרחיב ולהעמיק את הידע בנושא [...] במסגרת ענן חינוכי שמפעיל המשרד יכלול אתר שבו נמצא כל המידע הנדרש לאנשי חינוך, כל זאת בנוסף להמשך פיתוח חומרים/סדנאות ופעילויות".

באשר לפיתוח סדנאות הממוקדות בהיבטים הרגשיים- חברתיים בחיי התלמידים, "נעשית ותמשיך להיעשות עבודה רגשית – חברתית עם תלמידים לגבי מצבי חיים שונים ובכלל זה מצבי חיים עמם הם מתמודדים ברשת, כחלק מתוכנית כישורי חיים".

4.4 גופים נוספים

4.4.1 פעילות איגוד האינטרנט הישראלי בנושא אלימות ברשת²⁹

איגוד האינטרנט עוסק בפעילות למניעת אלימות ברשת וכן בפעילויות תמיכה וסיוע במקרים של אלימות ברשת.

▪ אנשי האיגוד מעבירים הרצאות על גלישה בטוחה להורים, מורים, עובדים סוציאליים, מדרכי נוער ועוד כדי להעלות את המודעות לשימוש נכון באינטרנט ולגלישה בטוחה. כמו כן נערכות הכשרות לבני נוער כ"שגרירי גלישה בטוחה" במטרה להפוך קבוצות של בני הנוער למדריכים ומוקדי ידע עבור ילדים ובני נוער צעירים מהם – מתוך גישה שקרבת הגיל בין המדריכים למודרכים יכולה לשפר את האפקטיביות של ההדרכה. ברבעון הראשון של שנת 2014 הודרכו במסגרות אלה כ-2,500 אנשים.

▪ איגוד האינטרנט מפעיל קו פתוח לגולשים שחוו פגיעה ברשת. הקו הפתוח פעיל 10 שעות בכל יום ונציגיו עברו הכשרה מקצועית לנושא. במהלך הרבעון הראשון של שנת 2014 התקבלו בקו הפתוח כ-500 בקשות לסיוע בנושאים שונים כגון פריצה לחשבונות, התחזות, אלימות וניצול מיני. כמו כן, האיגוד מפעיל אתר מידע בנושא גלישה בטוחה. פעילות אתר האינטרנט והקו הפתוח נעשית בשיתוף עם מספר רב של גופים מן הממשלה, המגזר הפרטי והמגזר השלישי.³⁰

²⁹ מי-טל גרייבר-שוורץ, מנהלת העמותה, איגוד האינטרנט הישראלי, דוא"ל, 4 במאי 2014.

³⁰ עלם, המועצה לשלום הילד, משטרת ישראל, סה"ר, הכפתור האדום, הרשות למשפט, טכנולוגיה ומידע, אשנ"ב, פייסבוק, גוגל, מכון אדלר, ער"ן, אלי"י – האגודה להגנת הילד, משרד החינוך המשרד לביטחון פנים ומיקרוסופט.

לשאלת מרכז המחקר והמידע של הכנסת באשר לפעילויות נדרשות מצד הממשלה בנושא האלימות ברשת צוינו בתשובת האיגוד ההיבטים הבאים:

- **אכיפת חובת ספקי האינטרנט לספק תוכנות סינון בחינם והגדרת רף אחיד לתוכנות סינון אלה;**
- **בניית קואליציה של גופי ממשל לטיפול בתופעת הבריונות ברשת.**
- **חיזוק המערך המשטירתי המטפל בפשעי סייבר בכלל ובאלימות ברשת בפרט;**
- **תגבור שעות הלימוד בנושא מודעות לשימוש נכון ברשת והכללתן בתוכניות הלימודים בכלל מסגרות הלימוד, כבר מגיל הגן.**

באשר לשאלה האם קיים צורך בחקיקה נוספת בנושאים אלה, לשיטת נציגי איגוד האינטרנט, החקיקה הקיימת מספקת מענה הולם ואם נדרש שינוי, הוא נדרש בהיבטי האכיפה.

4.4.2. המועצה הלאומית להגנת הילד³¹

על פי תשובת המועצה לשלום הילד, המועצה פועלת בנושא האלימות באינטרנט במגוון תחומים בהם: קידום יוזמות חקיקה; הדרכה והסברה בבתי ספר יסודיים (בין השאר במסגרת פעילות ניידת זכויות הילד) וטיפול פרטני במקרים של פניות של ילדים והורים.

לדברי ד"ר יצחק קדמון, מנכ"ל המועצה, בין הבעיות בהתמודדות עם האלימות באינטרנט ניתן לציין: חוסר מודעות לבעיה, היקפה וחומרתה; שיפוט ערכי שגוי לפיו אלימות באינטרנט איננה חמורה כמו זו בעולם האמיתי; חקיקה לא מספקת ולא עדכנית שלא תמיד הולמת את ההתפתחויות הטכנולוגיות; העדר אכיפה ובפרט אכיפה-פרו-אקטיבית שאיננה מתבססת רק על תלונות כבסיס לחקירה ופעילות אכיפה.

4.4.3. עמותת אשנ"ב (אנשים למען שימוש נכון באינטרנט)³²

על פי תשובת עמותת אשנ"ב, אנשי העמותה מדריכים עשרות אלפי –תלמידים ואלפי הורים בכל שנה בכל הנוגע לסכנות ברשת, לרבות תופעות בריונות הרשת והאלימות. ההדרכות כוללות הסברים על הסכנות להורים וילדים, והצגת דרכים למזעור הסיכונים ולהתמודדות איתם.

לשיטת נציגי עמותת אשנ"ב, הבעיה בעיקרה איננה בהיבטי חקיקה או האכיפה אלא בהדרכה, הסברה והגברת מודעות. למרות חובתן של ספקיות האינטרנט להזהיר את הציבור מהסכנות, הספקיות מקיימות את חובתן באופן מזערי ולא מקדישות די משאבים להסברים נאותים ולהגברת מודעות. עוד גורסים נציגי העמותה כי על משרד החינוך ליישם ולאמץ תוכנית הדרכה למורים ולתלמידים במהלך כל השנה, וליזום יותר הדרכות גם להורים (ההדגשה במקור).

³¹ ד"ר יצחק קדמון, מנכ"ל המועצה הלאומית לשלום הילד, דוא"ל 28 באפריל 2014.

³² ברוך הינוך, יו"ר עמותת אשנ"ב, דוא"ל, 5 במאי 2014.

